

УДК 821.521

ЯПОНСЬКА ЖІНОЧА ПОЕЗІЯ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОРІЧЧЯ

Вознюк Г.А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена дослідженню стану японської жіночої поезії кін. ХІХ – поч. ХХ сторіччя. Особлива увага приділяється соціальним передумовам, які впливали на появу літераторів-жінок. У дослідженні проаналізовано причини популярності для жіночої творчості тих чи інших форм японської поезії. Розглянуто найбільш відомі персоналії жінок-поетів, що творили в зазначений період. Зокрема, діяльність однієї з найвидатніших японських поетес поч. ХХ сторіччя – Йосано Акіко.

Ключові слова: жіноча поезія, форма танка, хайку, епоха Мейджі, Йосано Акіко.

Постановка проблеми. Письменниця Шімі-дзу Шікін (1868–1933) на початку епохи Мейджі писала: «Де ховається сучасна Мурасакі? Де Сей-Шьонагон епохи Мейджі? Я з нетерпінням чекаю твоєї появи. Ні, навіть більше за мене, твоєї появи прагне наше суспільство» [4, с. 9]. Так, романістка та борець за жіночі права висловлювалася за необхідність появи жінок-письменниць у сучасній японській літературі.

Провідна роль у японському літературному процесі кін. ХІХ – поч. ХХ століття перейшла до чоловіків. Це стосується насамперед прози та драматургії. Щодо поезії, то на цьому поприщі жінкам все ж вдалося зайняти гідне місце [2]. Жінок-письменниць, які творили в зазначений період надзвичайно мало. Проте, кожна постать є виключно важливою для історії японської літератури, оскільки це був час великих змін не лише

в японській культурі загалом, а й у свідомості суспільства, яке переосмислювало роль жінки в усіх сферах життя. На жаль, на даний момент мало досліджень, які присвячені цьому питанню, однак воно має велике значення для розуміння літературних тенденцій, що мали місце в Японії кін. ХІХ – поч. ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Жіночу поезію зазначеного періоду досліджувала низка науковців. Зокрема, український дослідник Бондаренко І. П., який зробив переклади численних жіночих поезій та уклав їх в антологію жіночої поезії «Жага кохання». Російський науковець та перекладач Долін О.А. присвятив багато досліджень жіночій поезії різних періодів. Серед західних вчених варто згадати американську дослідницю Ребеку Коупленд та її роботу, що має назву «Сучасна Мурасакі: пись-

менництво жінок в Японії Мейджі». Ґрунтовне дослідження творчості однієї з найпопулярніших японських поетес початку ХХ століття – Йосано Акіко – виконано американською дослідницею Дж. Бейчман у праці «Embracing the Firebird» («Ухопивши жар-птицю», 2002).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Особлива увага нашого дослідження приділяється соціальним передумовам, які впливали на появу літераторів-жінок та аналізу причин популярності для жіночої творчості тих чи інших форм японської поезії.

Мета статті. Головною метою нашого дослідження є аналіз стану японської жіночої поезії кін. ХІХ – поч. ХХ сторіччя. Огляд найбільш впливових постатей жінок-поетів, що творили в зазначений період, зокрема діяльності однієї з найвидатніших японських поетес поч. ХХ сторіччя – Йосано Акіко, а також їх вплив на подальше розгортання літературного процесу в Японії.

Виклад основного матеріалу. Після Реставрації Мейджі до Японії з Європи приходять абсолютно нові літературні тенденції, впливу яких зазнають більшість тогочасних письменників. З'являються літературно-критичні трактати, автори яких закликають до повного оновлення японської поезики, відмови від традиційних поетичних прийомів, впровадження нових жанрів, використання в поезії розмовної мови тощо. Так, Ямада Бімьо (1868–1910) – один з основоположників японської романтичної школи – написав трактат «Про японські поетичні твори». Заручившись підтримкою відомого на той час перекладача і письменника Фтабатея Шімея (1864–1909), він проголошував принцип «єдності літературної та розмовної мов» (言文一致体 – «ґембун іччітай») [2].

Поети жанру *танка* (5-7-5-7-7), які творили в останні роки епохи Токуґава (1600–1868) та на початку епохи Мейджі, майже всі без винятку належали до консервативної школи Кейен, заснованої Каґава Каґекі (1768–1843). Ця школа вважала поетичним ідеалом збірку «*Кокіншю*» («Збірка старих і нових японських пісень», 905–913 рр.) та естетику, проголошену її укладачем – Кі-но Цураюкі (бл. 868–945), заохочуючи складання поезії на задану тему (*дайей*). Кі-но Цураюкі вважав *вака* (японську пісню) природньою відповіддю поета на емоційні враження від довколишнього світу. У збірці представлені як вірші укладені з нагоди певних особистих подій: наприклад, написання листа коханій людині, так і формальні поезії, складені під час поетичних змагань на задану тематику. Школа Кейен заохочувала до складання поезії на традиційні теми, тож поети, які належали до неї, створювали словесні образи, що лиш трохи відрізнялися від образів їх попередників [4, с. 30].

Серед жінок-поетів, які активно творили в жанрі *танка* в останні роки епохи Токуґава і продовжували свою видатну діяльність на початку епохи Мейджі, були такі різноманітні постаті, як буддиська черниця, гончар та каліграф Отаґакі Ренґецу (1791–1875); селянка та націоналістка Мацуо Тасеко (1811–1894); гейша Мацумото Місако (1833–1914); Сайшьо Ацуко (1826–1900) та Шімода Утако (1854–1936), які

служили при дворі, а пізніше стали викладати поезію, відкривши власні жіночі поетичні школи. [4, с. 30].

Поетичні школи пропонували освітній курс для дівчат, що базувався на класичній літературі, зокрема імператорських поетичних антологіях і прозі епохи Хейан, як наприклад «*Ісе моноґатарі*» («Повість про Ісе», сер. Х ст.) та «*Ґендґі моноґатарі*» («Повість про принца Ґендґі», 1008 р.). Початок епохи Мейджі охарактеризувався втратою достатку для багатьох самурайських та аристократичних родин, тоді як фермери та підприємці значно покращили своє соціальне становище та достаток. Той, хто не міг дати освіту своїм донькам, віддавав їх на навчання традиційним мистецтвам. У поетичних школах дівчат навчали писати класичну прозу, зокрема щоденники та есе, а також класичну поезію. В епоху Мейджі жанр *танка* представляв жіночу традицію, оскільки складання цих віршів вважалось важливою складовою жіночої освіти. Найвідомішою школою поезії на той час була школа Хаґіноя, заснована найпопулярнішою на той час поетесою жанру *танка* – Накадґіма Утако (1841–1903). Декілька видатних письменниць, зокрема Хіґучі Ічійо (1872–1896) та Міяке Кахо (1868 – 1943), отримали тут ґрунтовну освіту з класичної літератури [4, с. 30].

Декілька жінок-поетів, зокрема Накадґіма Шьоен (відома також як Кішіда Тошіко, 1863–1901), були відомі своєю прозою (*канбун*) та поезією (*канші*), написаною китайською мовою. Проте, майже немає відомих поетес, що писали у жанрі *хайку* (5-7-5). Причиною цього могло слугувати розділення між так званою «жіночою чуттєвістю» та естетикою хайкай, що полягала у відчуженості та об'єктивному описі. Окрім того, форма *танка* розвинулась із віршів *ренґа* (連歌, досл. «з'єднані вірші»), які склалися колективно. Проте, подібні колективи традиційно не запрошували жіноче товариство. Вірші хайку були популярними впродовж всього періоду Мейджі, але не з'являлося поета, жінки чи чоловіка, що досяг би особливої майстерності у цьому жанрі, поки поет Масаока Шікі (1867–1902) не розпочав рух-реформування традиційних жанрів *танка* і *хайку* у 1890-х роках. Його учень Такахама Кьоші (1874–1959), який продовжував розвивати ідею Шікі, що мала назву *шясей* («замальовки з натури; з реального життя»), у 1902 році створив спілку жінок-поетів, які складали вірші *танка*. Він також публікував вірші поетес у спеціальній колонці, яка з його ініціативи була виділена у журналі «*Хотомогісу*» («Зозуля»). До цієї спілки належали Хасеґава Канадґьо (1887–1969), Абе Мідорідґьо (1886–1980), Такешіта Шідзунодґьо (1887), Сугіта Хіса-дґьо (1890–1946) [4, с. 31].

Захоплення японського суспільства на початку епохи Мейджі перекладами з західної літератури (особливо популярними були переклади творів Г. Лонґфелло, В. Блейка та В. Шекспіра) поступово привело до популяризації віршів «нового стилю» (*шінтайші*). Це були довгі вірші, інколи вільної форми, але частіше – чергування три-складових та п'яти-складових рядків, які спочатку наслідували переклади західних творів. У *шінтайші* вживалася сучасна мова, як протиставлення класичним віршам *танка* та

високому стилю китайськомовних *канші*. Таким чином, у поезії *шінтайші* можливим було більш пряме природне вираження людських вражень, які не вдавалося передати засобами традиційних японських поетичних форм. Це включало події тогочасного життя, політичні, філософські та релігійні роздуми, опис власних емоцій ліричного героя – те, що не належало до переліку традиційних ustalених тем для віршів жанру *танка* [4, с. 32].

У 1890-х роках відбулося також становлення нових шкіл *танка*. Серед найвідоміших із них – «*Шіншія*» («Спілка нової поезії»), заснована поетом Йосано Текканом (Йосано Хіроші, 1873–1935), у якій зібралися в основному поетиромантики. У журналі «*Мьодзьо*» («Вранішня зірка»), редактором якої був Теккан, спілка надрукувала свій маніфест, де проголосила, що її поети не беруть за зразок твори письменників минувшини, а відкривають свій власний шлях у поезії; члени спілки підтримують створення будь-якої поезії, цікавої за змістом та гармонійної за формою; нерівноправні відносини між членами спілки є неприйнятними; члени спілки вважають насолодження красою поезії вродженою здатністю людини, а написання віршів заради слави – ганебним; спілка високо цінує своїх попередників із Сходу та Заходу, проте її члени не бачать сенсу наслідувати їх; поезія спілки є національною, новою поезією епохи Мейджі, що поступово розвинулася на основі традиційних поетичних антологій «*Манйошю*» та «*Кокіншю*» [2].

«Спілка нової поезії» виховала низку поетесромантиків, серед яких одна з найвидатніших письменниць ХХ-го сторіччя – Йосано Акіко (1878–1942). Двох інших поетес, Ямакава Томіко (1879–1909) та Чіно (Масуда) Масако (1880–1946), завжди асоціювали з Акіко, як «трьох талановитих жінок» (*сан сайен*) журналу «Вранішня зірка» («*Мьодзьо*»). Вони втрьох опублікували збірку віршів *танка* «Плац кохання» («*Коіро-ромо*», 1905). Багато жінок-поетів надихалися творчістю Йосано Акіко, для деяких вона стала наставницею, і в подальшому вони публікували свої перші поезії в журналі «Вранішня зірка». Серед них: Окамото Коноко (1899–1939), Ішігамі Цуюко (1882–1956) та Ядзава Коко (1877–1956) [4, с. 33].

Були також поетеси, яких надихала творчість чоловіків: поетів та вчених. Серед них: Оцука Кусуока (1875–1910) і Такеяма Хідеко (1881–1915).

Окрему увагу варто, на нашу думку, приділити творчості Йосано Акіко, яка є чи не найбільш знаковою поетесою кін. ХІХ – поч. ХХ сторіччя. Цей період став часом протесту проти устрою епохи Токуґава (1603–1868), коли індивідуальне щастя людини мало бути принесене в жертву суспільному обов'язку. Так, дебютна збірка поетеси «*Мідарегамі*» («Скуйовджене волосся», 1901 р.), яка налічувала 399 віршів форми *танка* (5-7-5-7-7) фактично стала однією з центральних робіт японського романтизму, а також літературною сенсацією, яка принесла славу молодій поетесі. Вірші Акіко виділялися, перш за все, своєю відвертістю, свободою думки та індивідуалізмом. У своїй збірці поетеса закликала до кохання, вільного від моральних умов-

ностей, думок про майбутнє та суспільного осуду (тут і далі переклад – наш):

道を云はず後を思はず名を問わずここに恋ひ恋ふ
君と我と見る

(зі збірки «Скуйовджене волосся», № 352)

Мені байдужі заповіді,
думи про прийдешнє
і слава від людей...
Тут лиш кохання є,
лиш погляд твій і мій.

Сьогодні важко уявити, наскільки відважним було рішення надрукувати збірку віршів поета-жінки, особливо зважаючи на те, якими відверто еротичними були деякі вірші. Критик Хінацу Коноске через чверть століття писав, що Акіко, молодій дівчині, вдалося вивільнити японську чуттєвість. Про «Скуйовджене волосся» згадували в усіх провідних літературних журналах того часу, збірку читали, особливо молоді люди, її цитували в історіях та новелах [1]. Молодий Арішіма Такео (1878–1923), до того, як він став відомим новелістом, зізнавався у своєму щоденнику, що він не здатен буди таким «сміливим та егоїстичним», як поет, що написав «Скуйовджене волосся». Він також додавав, що вірші звучать ніби «голос когось із далеких країв», і він бачить у них щось «невизначено чисте, глибоке... і нове». Критики, які підтримували творчість Йосано Акіко, відзначали свіжість мови, сміливість фантазій та їх пристрасність [3, с. 176].

Проте, у молодій та революційній поетеси були також противники. Слід зазначити, що одним із двох найважливіших пунктів, за який критикували поетесу, була незрозумілість її поезії, а другим – надмірний еротизм. Так, наприклад, критик газети «*Токіо Асахі Шімбун*» наводив наступний вірш як приклад того, що «як робота жінки є неприйнятним»:

春みじかし何に不滅の命ぞとちからある乳を手に
さぐらせぬ

(зі збірки «Скуйовджене волосся», № 321)

«Весна коротка.

Та нащо ж мені

життя безсмертне?» –

йому у руки свої налиті груди

взяти дозволяю [3, с. 178].

Для порівняння, вірші близької подруги Йосано Акіко – Ямакава Томіко, яка також друкувала свої вірші в журналі «Вранішня зірка», були набагато менш провокативними:

新星の露のほへる百合の花を胸におしあてて歌
おもふ君

(«Мьодзьо», №3, червень 1900 року)

Лілеї квітку,

що до роси

на зорях озвалась,

притиснувши до серця,

ти вірша складаєш.

Критик, чие ім'я і досі зостається невідомим для дослідників, видав у журналі «Бунко» в жовтні 1901 року анонімну критичну статтю «Поети Нової школи: критика» («*Шінпа кадзін хьорон*»), назвавшись «*джінбуші*» («критик»). Він прокоментував звинувачення інших літературознавців щодо відвертих сцен поцілунків, а також щодо вживання виразу «*やは肌*» («*явахата*» – «ніжна плоть») та звернувся до найбільш провокаційних віршів Йосано Акіко:

病みませるうなじに織かひな捲きて熱にかわけ
る御口を吸はむ

(зі збірки «Скуйовджене волосся», № 373)

Ти захворів.

Руками тонкими

твою голівоньку я обійму

і жаром змучені уста

я поцілую.

Критик нагадує читачам, що Шімадзакі Тосон (1872–1943), відомий на той час поет, ще до Акіко зображував сцени поцілунків, а Сусукіда Кюкін (1877–1945) взагалі надавав виразу «*явахада*» – «ніжна плоть» набагато більш відвертого значення, ніж Йосано Акіко. «Якщо використання таких образів – це гріх, тоді цей гріх було скоєно до неї. Ви звинувачуватимете її, тому що вона жінка, і не звинувачуватимете їх, тому що вони чоловіки? Звичай в країні поезії не мають бути такими вузьколюбими» [3, с. 180].

Таким чином, Йосано Акіко стала поетесою, якій вдалося збурияти суспільну думку та змусити багатьох людей, зокрема і жінок, задуматися над їх позицією в суспільстві, над рівністю між чоловіком і жінкою. У своїх спогадах вона писала: «Мої перші спроби у письменництві були (в 11 чи 12 років), коли я була шокована незграбністю жіночих *танка* у «*Шьосеншю*» чи «*Шюішю*», наскільки поганими були вірші жінки-аристократки, що звалася Шінчюнагон. Я зрозуміла, що, якщо жінки не проявлять себе, то ніколи не зможуть бути рівними чоловікам, тож я вирішила випробувати свої сили. Це було вперше, коли я написала вірш» [3, с. 65].

Після виходу збірки «Скуйовджене волосся» поезія Йосано Акіко стала символом жіночого тіла та еротичності. Як не намагалася літературне товариство, до якого належала поетеса, захистити її, сприйняття збірки читачами час від часу приймало форми розгубленості, відстороненості або й ненависті. Збірка отримувала дуже радикальні відгуки «за» чи «проти»,

не залишаючи нікого байдужим. Слід зазначити, що подібна бурхлива реакція на неординарну поезію молодої поетеси нерозривно пов'язана з культурними процесами, які відбувалися на той час в Японії. Зокрема, у мистецьких колах точилася багаторічна дискусія щодо доцільності оголеної натури в живописі (*裸体画論争* – «*ратай-каронсо*»). Це явище було невід'ємною частиною просування «політики модернізації» (*近代化政策* – «*кіндайкасейсаку*»), запроваджені після «реставрації Мейджі» (*明治維新* – «*мейджішін*») 1868 року. Так, зокрема, змінювалися моральні канони, що стосувалися оголеного людського тіла [7, с. 106]. Тому Йосано Акіко була далеко не єдиним митцем, на якого звернувся гнів консерваторів японського суспільства. Тим не менш, зближення Японії з Європою неспинно рухало країну до докорінних суспільних змін.

Висновки і пропозиції. Названі нами поетеси – це лише невелика кількість тих жінок, що писали поетичні твори в епоху Мейджі. Майже всі жінки-письменниці, навіть прозаїки, так чи інакше, писали вірші, а також мали класичну літературну освіту. Вони опанували мистецтво складання віршів впродовж всього навчання та впродовж всього життя, хоч деякі з них і стали відомими лише своїми прозовими творами. Навчання складанню віршів – було важливою рушійною силою епохи Мейджі, що давала жінкам можливість відкривати себе як письменниць та долати прірву соціальної нерівності, що існувала між чоловіками та жінками тогочасної Японії [Modern murasaki, p. 33].

Незважаючи на відносно невелику кількість жінок-поетів, їх роль у літературному процесі Японії кін. XIX – поч. XX століття була значною. Зокрема, вартою уваги є постать Йосано Акіко – поетеси революціонерки, яка збурила суспільну думку в країні. Зазначений період є переломним моментом в японській культурі, тому, на нашу думку, є вартим подальших детальних досліджень.

Список літератури:

1. Клуб при Японском центре во Владовостоке: Беседы с Александром Долиным: женская поэзия Японии [Электронный ресурс] – 06.01.2013. – Режим доступа до статті: <http://www.jp-club.ru/?p=3154>
2. Жага кохання. Антологія японської жіночої поезії (IV–XX ст.). Передмова, переклад з японської та коментарі Івана Бондаренко. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. – 550 с.
3. Beichman, Janine. Embracing the Firebird: Yosano Akiko and the Birth of the Female Voice in Modern Japanese Poetry / Janine Beichman. – Honolulu: University of Hawai'i Press, 2002. – 338 p.
4. Copeland, Rebecca. The Modern Murasaki: Writing by Women of Meiji Japan / Rebecca Copeland. – New York: Columbia University Press, 2006. – 416 p.
5. Keen D. Dawn to the West: Japanese Literature of Modern Era / Donald Keen. – New York: Columbia University Press, 1998. – 1329 p.
6. Reichhold, Jane. A girl with tangled hair / Jane Reichhold, Machiko Kobayashi. – San Bernardino: AHA Books, 2014. – 236 p.
7. 江種, 満子. 『みだれ髪』: 女性身体とジェンダー / 満子江種 // 文学部紀要 (Bulletin of the Faculty of Language and Literature). – Vol. 11, No. 2. – 1998. – P. 102–118.

Вознюк А.А.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

ЯПОНСКАЯ ЖЕНСКАЯ ПОЭЗИЯ КОН. XIX – НАЧ. XX ВЕКА

Аннотация

Статья посвящена исследованию состояния японской женской поэзии кон. XIX – нач. XX века. Особое внимание уделяется социальным предпосылкам, которые влияли на появление литераторов-женщин. В исследовании проанализированы причины популярности для женского творчества тех или иных форм японской поэзии. Рассмотрены наиболее известные персоналии женщин-поэтов, которые творили в указанный период. В том числе, деятельность одной из самых выдающихся японских поэтесс нач. XX века – Ёсано Акико.

Ключевые слова: женская поэзия, форма танка, хайку, эпоха Мэйдзи, Ёсано Акико.

Vozniuk H.A.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

JAPANESE FEMALE POETRY AT THE END OF 19TH THE BEGINNING OF 20TH CENTURY

Summary

The article deals with the study of the state of Japanese female poetry at the end of 19th – the beginning of 20th century. Special attention is paid to the social circumstances, which influenced the appearance of female writers. The research provides the analysis of reasons for popularity of certain forms of Japanese poetry among female writers. We lay stress upon the most famous female poetesses, which created their poetry during the mentioned period, including the work of one of the most prominent Japanese poetesses of the beginning of the 20th century – Yosano Akiko.

Keywords: female poetry, tanka form, haiku, Meiji period, Yosano Akiko.